

Vlad MISCHEVCA

Pacea de la București din 1812: însușirea unor concluzii¹

VI.M. (Miscăuca) – dr., cercet. șt. coord. la Institutul de Istorie al A.Ș.M., conf. cercet. (Associate professor, Ph.D.). Membru al Comisiei Naționale de Heraldică (1995-2015). Domenii de competență: istoria relațiilor internaționale din sud-estul Europei (sec. XVIII – încep. sec. XIX), genealogia domnilor fanarioți, vexilologie heraldică, raporturi istorice moldo-elene (în special, cu Sf. Munte Athos). 10 monografii, publicate la Chișinău, Iași, Atena.

*„Pune un hotar, stăpâne, nenorocirii noastre!
Ajungă sfinției-tale atâta jertfă!
Ajungă atâta risipă, atâta jaf la vulturi!
Din mana bieteii țări și din carnea noastră!”*
Gala Galaction (1912)

Conform tratatului de pace, încheiat în urma confruntării militare din anii 1806-1812, între cele două mari imperii – otoman și țarist – s-a sfârșit încă un lung și plin de suferințe război ruso-turc, iar odată cu el s-a stabilit și noul hotar al Rusiei.

Expansiunea politică și militară a Rusiei în Balcani și eforturile Porții Otomane de a-și menține dominația în bazinul nordic al Mării Negre și în spațiul Carpato-Danubiano-Nistrean, conjugate cu pozițiile marilor puteri europene – Franța și Anglia (aflate în constantă creștere militară și influență politică directă asupra părților beligerante) – s-au soldat cu grave consecințe pentru Moldova. Tratatul de pace ruso-turc, semnat la 16 (28) mai 1812 la București, la *Hanul lui Manuc*, după lungi discuții și tocmeli, prevedea, conform stipulației din articolul nr. 4, ca frontieră între cele două imperii să devină talvegul râului Prut. Hotar arbitrar, ce poate fi considerat rod al ambițiilor părților beligerante, ce dezmembra în ju-

mătate o țară, un popor. La baza acestei decizii imperiale a fost pusă din capul locului înțelegerea *principială* de a se desemna noul hotar într-un mod autoritar și abuziv – pe „un fluviu care să merite să fie hotar între cele două părți”².

Astfel, soarta poporului și Țării Moldovei, fiind decisă la Petersburg și Istanbul, s-a hotărât, în mare măsură, la masa negocierilor ruso-otomane ce au avut loc la Giurgiu și București, încălcându-se drepturile moldovenilor și obligațiile atât din partea puterii *suzerane*, cât și din partea celei *protectoare*: „Basarabia fiind... transmisă de către acel ce nu avea drept s-o cedeze la acel ce nu avea drept s-o ia”³.

Tactica diplomației otomane de a tergiversa tratativele și de a exploata la maxim încordarea raporturilor franco-ruse, păstrându-și propriile interese, precum și tactica țarismului de a cucerii și menține un teritoriu cât mai mare, eliberându-și, totodată, cât mai repede armata imobilizată la Dunăre, au avut drept rezultat acceptarea, în fond, a unui *compromis* (față de pozițiile inițiale ale părților beligerante) exprimat prin fixarea noului hotar pe „*trupul viu*” al Principatului Moldovei, ceea ce însemna scindare, deoarece potențialul uman și economic al Moldovei era, practic, înjumătățit. Potrivit unui document otoman de la acea vreme, „jumătate dintre supușii plătitori de gizie⁴ ai Principatului Moldovei se află în partea de dincolo (stânga – V.M.) a Prutului”⁵.

Imperiul Rusiei, care promova abil o politică expansionistă în sud-estul Europei, și-a realizat, la 1812, doar parțial planurile mult râvnite, deoarece Constantinopolul (numit de turci *Istanbul*) și strâmtorile Bosfor și Dardanele rămăneau a fi scopul măreț, nicicând uitat și pas cu pas apropiat. Dar țarismul a cucerit la acea etapă gurile Dunării (brațul Chiliei), dezmembrând străvechea Moldovă. Teritoriul istoric moldovenesc dintre Prut și Nistru era anexat la Rusia țaristă, care n-avea niciun drept (fie etnic, istoric, geografic sau politic) asupra acestui pământ. Vorbind despre această anexare, în contextul analizei politicii externe a Rusiei, Friedrich Engels menționase just că „Basarabia era populată de români..., iar aici nici vorbă nu poate fi de reunirea unor neamuri înrudite, risipite, care poartă numele de ruși, aici avem de-a face cu o cucerire violentă a unui teritoriu străin, pur și simplu, cu un jaf ordinar”⁶.

În virtutea știrbirii continue a statutului suveranității sale politice externe, în componența Imperiului Otoman, Moldova în această situație dramatică nu era *subiectul*, ci *obiectul* politicii europene. Fiind *supusa* Porții Otomane, sub regimul turco-fanariot, ea a fost exclusă la acea etapă decisivă din procesul soluționării chestiunilor legate de raporturile internaționale, în special a *problemei orientale*, fapt ce a determinat în mod tragic destinul său istoric. Dacă vom ține cont și de faptul că raialele din sudul Moldovei (*Basarabia*) și ținutul Hotin către începutul conflictului militar ruso-turc din 1806-1812 se aflau sub ocârmuirea directă a autorităților otomane, atunci s-ar putea spune, într-un anumit sens, că acest teritoriu a fost „eliberat” de sub stăpânirea turcească și acaparat nemijlocit de la Imperiul Otoman. Dar, deoarece pământurile menționate (transformate în *raiale*) au făcut din vechime, sub toate aspectele, corp comun, fiind parte integrantă a Principatului, aparținând din punctul de vedere al dreptului istoric Statului Moldovenesc – fapt reconfirmat chiar și de Rusia, care a retrocedat Moldovei aceste teritorii la 1807⁷ (unde prin ispravnicii numiți se restabilise puterea juridică și cârmuirea Divanului), este corect să se afirme cu certitudine că Basarabia, la sigur, a fost acaparată integral de la Moldova.

Tocmai de aceea Mihai Eminescu sublinia: „Basarabia... în 1812 a fost, în actul oficial de cesiune, dobândită de către Rusia de la Poarta Otomană, dar în realitate răpită de la legitimul și adevăratul său proprietar, care era Moldova”⁸.

Acest fapt a fost confirmat mai târziu de însăși diplomația europeană, deoarece, după înfrângerea Rusiei în războiul din Crimeea, trei județe basarabene – Ismail, parțial Cahul și Akkerman (peste 5 mii km² și o populație de circa 128 mii de oameni) au fost retrocedate stăpânului său legitim. „Este important de relevat, scria în legătură cu aceasta marele diplomat român Nicolae Titulescu, că Basarabia, cedată de Turcia în 1812 Rusiei, a început să fie restituită parțial în 1856 de către concertul european Principatelor Unite, și nu Turciei”⁹.

Românii din aceste străvechi ținuturi moldovenești au participat la Actul Unirii Principatelor Române (1859) și formarea statului unitar – România. Dar, reparându-se astfel, măcar și parțial, dreptatea istorică, peste 22 de ani, în urma războiului pentru Independență din 1877-1878, drepturile românilor din nou au fost grosolan încălcate de către

Congresul de la Berlin (1878), reanexându-se aceste județe Imperiului vulturului bicefal.

Referitor la statutul „oblastei”, iar ulterior al „guberniei” Basarabia, menționăm că între anii 1812-1828 ea a avut anumite drepturi de autonomie: autoadministrare internă laică și bisericească, juridică, ba chiar și unele libertăți economice (vama comercială de pe Nistru fiind păstrată până la 1830)¹⁰. Lichidarea în 1828 a autonomiei ținutale, unificarea și centralizarea birocratică a sistemului de administrare, ignorarea fățișă a tradițiilor și specificului național, desfășurarea procesului violent de rusificare, manifestat sub multiple forme, s-au soldat cu stabilirea regimului colonial de oprimare națională. Inițierea și dezvoltarea mișcării naționale servește ca un argument în plus în acest sens.

Generalizând, putem susține că actul nefast săvârșit la 16 (28) mai 1812 la *Hanul lui Manuc* prezintă o încălcare de către țarism a angajamentelor declarate în repetate rânduri și asumate în calitate de „*ocrotitor*” al creștinilor din Principate, care, în virtutea situației concrete istorice, sperau să vadă în Rusia ortodoxă un sprijin în lupta împotriva dominației otomane și care au suportat mari greutăți, acordând Rusiei asistență în timpul numeroaselor războaie ruso-turce (cazarea și întreținerea trupelor ruse, transportul munițiilor etc.). Or, lupta cu arma în mâini a miilor de *volintiri* nu a vizat independența țării?

De menționat că țarismul, de fapt, și-a arătat intențiile adevărate și metodele sale în atingerea scopurilor propuse încă înainte de a-și anexa Moldova dintre Prut și Nistru. Astfel, atitudinea Rusiei față de românii din Principatele ocupate s-a manifestat întru totul în politica sa internă, promovată în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Politica imperială a Rusiei s-a reliefat clar deja atunci, când erau așteptate anumite schimbări de regim în timpul ocupației militare rusești, cu atât mai mult că, după cum sublinia A. D. Xenopol: „rușii voind să le încorporeze desăvârșit în împărăția lor, era firesc lucru de le înfățișa în perspectivă a altfel de ocârmuire decât aceea pe care o suferise sub stăpânirea turcească”¹¹.

Practic însă, creșterea excesivă a prestațiilor și noilor contribuții bănești și materiale din partea administrației rusești depășeau cu mult

birul plătit Porții Otomane. Contribuțiile Moldovei, după calculele vistieriei, se urcase de la 3 mln. de lei, cât fusese înainte, la 8 mln., iar cele din Țara Românească „se sporise pe cinci părți”¹². Mii de brațe de muncă erau folosite în modul cel mai necruțător. Astfel, din numărul de 2 mii de lucrători folosiți la cetatea Hotinului, 400 au decedat în câteva zile¹³.

Transporturile militare și îndeosebi cazarea trupelor rosieni erau o adevărată năpastă pe capul populației Principatelor. Și cu cât se apropia vremea evacuării armatei țariste din Principatele Române, cu atât asuprirea lor devenea mai simțitoare. La 25 martie 1812 rușii au cerut Divanului Moldovei 70 mii de sferturi¹⁴ de grâu și orz, iar Divanul Țării Românești era obligat să furnizeze 15 mii de căruțe și o contribuție extraordinară de 30 piaștri¹⁵ de familie¹⁶. Neobișnuit de crudă era purtarea lor față de țărani, pe ai căror umeri cădea tot greul. Când s-a atras atenția lui Kutuzov asupra faptului că țăranilor li s-a luat tot ce mai avusesese și că acum nu le-a mai rămas nimic, generalul rus a răspuns crud și rece că le-au mai rămas încă „ochii ca să plângă”¹⁷. Chiar și împăratul Alexandru I a fost nevoit să-i declare lui P. V. Ciceagov, în primăvara anului 1812: „Nu mai pot suporta asemenea orori!”, deoarece „excesele trupelor noastre în Moldova și Țara Românească i-au exasperat pe locuitori, neglijența și intriga domnesc în privința asta”¹⁸. Prestațiile și abuzurile n-au conținut până la plecarea definitivă a trupelor rusești, înseși oficialitățile ruse recunoscând, la 1813, că „această țară... jefuită și pustiită de operațiile militare din anii 1806-1810, prezintă un pustiu vast și nepopulat”¹⁹.

Faptul că greutățile războiului ruso-turc din anii 1806-1812 au căzut pe umerii poporului și au avut urmări nefaste pentru economia Principatelor Române ocupate este confirmat și de raportul administrației ruse din 17 martie 1813, în care se subliniază că scutirea de impozite a populației din ținut pe o perioadă de trei ani a fost acordată nu doar în virtutea respectării condițiilor tratatului de pace de la București, ci și „...în scopul de a aduce locuitorilor Basarabiei o ușurare, destul de necesară la terminarea războiului de șase ani, pe parcursul căruia ei au suportat multe greutăți fără murmur și cu sânguință în folosul Rusiei”²⁰.

Drept mărturie elocventă a atitudinii românilor față de armata de ocupație către sfârșitul acestui război constituie însăși reacția poporului,

manifestată în octombrie 1812, când au plecat ultimele trupe din Principate. Căci „nu se putea descrie bucuria de care fu cuprinsă populația Bucureștilor, când văzu că este mântuită de jugul rușilor. Chipul în care poporul își manifesta mulțumirea n-a putut să fie pe placul consulului rus L. Kirico – păpuși în uniformă de ruși și împlute cu paie fură primblate prin oraș, stropite cu noroi și apoi arse. Această bucurie ținu trei zile, în timpul cărora orașul fu frumos luminat și pretutindeni se slobozeau focuri din puști și pistoale”²¹.

În așa mod, Țara Moldovei „întru această epocă de șase ani, călcându-se de oști nesfârșite rosienefști, după cum descriau boierii moldoveni într-o anaforă către domnul Scarlat Al. Callimachi la 2 octombrie 1812, și făcându-se priveslăștea războiului”, iar moldovenii „slujind, muncind cu mâinile și cu dobitoacele, cu păgubire din toate părțile, până la înngenunchierea sa”²², pentru ca până la urmă să fie răsplătiți prin raptul ținuturilor Greceni, Codru, Hotărniceni, Orhei, Soroca, Hotin, parte din Iași și Basarabia propriu-zisă (*Bugeacul*) – teritoriu ce cuprindea o suprafață de 45.630 km², ce era cu 7.400 km² mai mult decât ceea ce rămăsese sub oblăduirea domnului Moldovei²³. Radu Rosetti, la 1914, menționase că Moldova dintre Prut și Nistru avea o întindere de 45.600 km², iar cea dintre Prut și munți numai 38.221 km².²⁴

Autocrația țaristă a „deosebit... din trupul Moldovei, – precum deplângeau boierii pământeni înstrăinarea patrimoniului național în acel an tragic, – partea cea mai bună, și însuflețirea hranei și împuternicirea, ... îndemânarea și adăpostirea pământenilor, în înlesnirea viețuirii lor, și întru a hranei îndestulare și a vitelor pășune... poate... mai mult decât jumătate de țară, într-un cuvânt, tot câmpul și inima țării”²⁵. Această parte a Moldovei numără cinci cetăți: Hotin, Bender (Tighina), Ismail, Chilia și Akkerman (Cetatea Albă), 17 orașe și târguri, 683 sate²⁶.

Referitor la numărul populației Moldovei dintre Prut și Nistru către anul 1812 – aceasta rămâne a fi o problemă discutabilă în istoriografie. Există informații și opinii contradictorii, fapt ce nu ne permite să ne exprimăm categoric în această privință. Menționăm doar că în Principatul Moldovei, conform calculelor statistice efectuate de P. G. Dmitriev (Pavel Dimitriu) pe baza datelor recensămintelor din anii 1772-1774, erau aproximativ 142.600 de gospodării²⁷. Aceasta ar presupune o populație de nu mai puțin de 700 mii de oameni. Iar în anii 1772-1803 s-a

observat o creștere considerabilă a numărului populației – aproximativ cu 18%²⁸. În Principat a avut loc, de asemenea, și o creștere a densității populației – de la 7,7 oameni la 1 km² în anul 1774 până la 11,8 oameni în 1803²⁹.

Conform datelor statistice ale administrației militare ruse, care a efectuat în 1809 un recensământ al populației în Principatele Române, în „Moldova și Basarabia” (adică în raialele din sudul Moldovei) erau 29 de orașe însemnate și 2.193 de târgușoare și sate cu 2.312 biserici de mir în ele și 814.605 „suflete de parte bărbătească și femeiască”³⁰.

Teritoriul anexat la 1812 de către Rusia țaristă însuma, conform unor date, „doar creștini de genul masculin mai mult de o sută de mii, în afara de evrei, care-s foarte mulți în orașe și sate” (P. Kunițki)³¹ 240 de mii (A. Zașciuk) sau 334 de mii de oameni (A. Skalkovski)³².

În documentul privind „guvernarea temporară a Basarabiei”, semnat la 23 iulie 1812 de către P. V. Ciceagov, atestăm date statistice (incomplete) despre 43.160 de „locuitori”³³ sau mai exact – *capi de familie* (ce ar alcătui, reieșind din media de 5 oameni într-o familie, aproximativ 215.800 de oameni, cotă mult prea joasă). Conform altor date statistice militare rusești (mai complete), aici erau 51.121 de familii³⁴. Pe când în volumul I al *Istoriei R.S.S. Moldovenești* se vehiculează cifra de 240 de mii de oameni³⁵. În *Istoria R.S.S. Moldovenești din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre* numărul populației către 1812 este considerat ca fiind de 250-275 de mii³⁶.

După cum s-a atestat în lucrările consacrate problemelor demografice, numărul minim, care poate fi acceptat, al populației teritoriului nou-cucerit la 1812 de către Rusia țaristă este de 255.600 de oameni. Dar și această cifră este micșorată, întrucât populația, după cum susține V. M. Kabuzan, atingea cota de 300 de mii³⁷. Dinu Poștarencu, analizând în mod special dinamica populației Basarabiei în perioada țaristă, a ajuns la concluzia că acest număr trebuia să fi fost, către 1812, mai mare de 300.000 de oameni³⁸. Probabil că datele sus-numite nu pot fi exacte, deoarece, după cum consemna și P. Svinin, moldovenii priveau cu suspiciune recensămintele populației, considerând că acestea se efectuează „pentru a fi dați în recruți sau în robie la moșieri, fapt de care ei cel mai mult se temeau”³⁹.

La cele expuse mai adăugăm că potrivit unor informații de arhivă, publicate în presa de la Chișinău (din documentele semnate de comandantul suprem al Armatei Dunărene – amiralul P. V. Ciceagov), populația Moldovei dintre Prut și Nistru la timpul anexării constituia 340 mii de locuitori⁴⁰.

Deja către 1816, conform datelor prezentate de P. Svinin, numărul populației în această regiune se estima la 73.704 familii⁴¹ (ceea ce ar alcătui aproximativ 368.520 de oameni). Iar în afară de cele cinci cetăți amintite, el mai numește zece orașele mici: Chișinău, Orhei, Bălți, Telenești, Soroca, Otaci, Briceni, Lipcani, Fălești, Reni (sau Tomarovo), considerând că numărul localităților este de 904⁴².

Se indică, totodată, că numărul populației nu poate fi considerat întru totul exact (din cauzele expuse mai sus) și se menționează o creștere esențială a numărului moldovenilor care au emigrat peste Prut din cauza „greutăților prestațiilor și asupririi”, astfel încât „la începutul anului 1814 din aceste motive cea mai mare parte a locuitorilor era gata să fugă în partea turcească a Prutului”⁴³.

În anul 1817, din porunca *deplin împuternicitului locțiitor al oblasti-ei Basarabiei*, A. N. Bahmetev, s-au executat două lucrări însemnate: 1) locuitorii provinciei au fost aduși „ca să săvârșească jurământul credinței pentru adevărata supunere către pistolul împărăției Rosiei”; 2) o „lămurită catagrafie di numărul tuturor locuitorilor, cu osebite treptelor, după forma dată...”⁴⁴. Acțiuni care, deși cu o anumită întârziere de la actul anexării din 1812, se înscriu întru totul în „albia firească” a procesului de colonizare continuă a noilor pământuri de către autocrația rusă. Prin jurământul dat fiecare locuitor făgăduia și jura „întru tot puternicul Dumnezeu, înaintea sfintei Evanghelii sale, precum că voiesc și sunt datoriu (către împărat)... cu credință și fără fățarie a sluji și întru toate a mă supune, necruțând viața mea până la cea mai de pre urmă picătură a sângelui, și toate dreptățile și Pronomiile... a le păzi și a le apăra... și orice taină mi să va încredința tare o voi păzi... și pentru interesul meu, pentru hatărul rudeniei, a prieteșugului, și pentru vreo vrajbă împotriva datoriei mele, și a giurământului nu voi urma...”⁴⁵.

Rezultatele acestei prime catagrafii a „*Oblastiei Basarabia*” s-au dovedit a fi destul de concludente. Către 1817, conform recensământului

efectuat în cele 8 județe basarabene, aici erau 92.946 de gospodării (dintre care 87.924 aveau capi de familie – bărbați, și 5.022 – văduve). Iar împreună cu cele 3.580 de familii din Chișinău și ale boierilor din alte localități, care au depus acolo jurământul, numărul lor ajungea la 96.526 de familii⁴⁶; reieșind din alte date (L. T. Boga), aici erau 98.526 de capi de familie. Există o discrepanță statistică la unii autori – cifra locuitorilor variind: 492.630, 491.679 sau 491.904 persoane⁴⁷.

Catagrafia oficială din 1817 permite o evaluare aproximativă a naționalității acestor locuitori. Pe lângă *moldoveni*, după cum recunoșteau și autoritățile ruse chiar la 1813, care alcătuiau „populația băștinașă”⁴⁸, erau și locuitori de alte naționalități (ucraineni, evrei, greci, ruși, bulgari, țigani ș.a.).

Ion Nistor, prezentând structura etnică a celor 482.630 de suflete⁴⁹, care au fost înregistrate în Basarabia către 1817, atestase estimativ 86% de moldoveni, 6,5% ucraineni, 4,2% evrei (incluși doar parțial), 1,5% ruși, 0,7% greci, 0,5% de bulgari și găgăuzi, omițându-i pe țigani ș.a.⁵⁰. Conform acestor date – la 1817 –, populația minoritară din Basarabia, care nu constituia decât 14% din întreaga populație (aproximativ 63.390 de persoane), prezenta populația într-o mare măsură venită sau, mai bine spus, adusă de regimul rus. Acești străini se stabilesc preponderent în târgurile Basarabiei, în vreme ce populația autohtonă este reținută la sate, conform ocupațiilor sale – agricultura și creșterea vitelor, sau în suburbiile orașelor⁵¹.

Calculule recent publicate în ediția academică *Istoria românilor* (volumul VI, București, 2012) prezintă numărul locuitorilor Basarabiei, după anexarea samavolnică, era astfel împărțit pe etnii⁵²:

Grupuri etnice	Nr. locuitori	%
Români	377.200	74,31
Ucraineni	60.000	11,82
Ruși	10.000	1,97
Evrei	6.000	1,18
Germani	8.200	1,62
Bulgari + găgăuzi	19.300	3,8
Țigani	3.500	0,68
Armeni	2.600	0,52
Alții	20.800	4,1
Total	507.600	100%

Concomitent cu colonizarea țaristă intensivă a acestei provincii noi, au emigrat de aici peste râul Prut, doar până la 1815, mai mult de 5 mii de familii de băștinași⁵³, aceasta fiind o formă firească de protest a moldovenilor față de politica anexionistă a Rusiei.

* * *

Analiza critică a trecutului istoric confirmă că în calea anevoioasă a procesului emancipării naționale societatea română a avut să-și întărească cu timpul ferma convingere, menționată de acum către 1834, când diplomatul Bois Le Comte, aflat în vizită oficială în Principate, consemnase dorința românilor de „a se debarasa în același timp și de suzeran, și de protector”⁵⁴. Astfel, orientarea politică spre Rusia coreligionară, generată ca o reacție anti-otomană, treptat se anihilează.

La 1812 Imperiul Otoman „nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, remarcase și Karl Marx, pentru că Poarta Otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române”⁵⁵. Poarta însăși recunoscuse acest lucru când, la Congresul de la Karlowitz (1699), în fața solilor „din toate țările Evropii”, fiind presată de polonezii care cereau „tare Țara Moldovei”, le răspunsese, precum ne relatează Ion Neculce, că: „Țara Moldovei nu pot să o de, să le fie lor podani, că este volnică, că turcilor îi este închinată, nu-i luată cu sabia”⁵⁶.

Sultanul otoman Mahmud I, în porunca sa din iunie 1740 către domnitorul Moldovei Grigore al II-lea Ghica, menționa, de asemenea, că „Principatul Moldovei... este de demult liber, separat la cancelarie și scutit de a fi călcat cu piciorul...”⁵⁷. Fapt ce a fost reamintit de către diplomația otomană și la 1815⁵⁸.

Însă la 1812 s-au încălcat chiar firmanele Porții, care recunoșteau Principatele Române ca „detașate de celelalte posesiuni sau provincii aflate sub dominația sa”⁵⁹. S-a săvârșit ceea ce patrioții moldoveni au stăruit să evite încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, menționând în adresările sale către puterea „ocrotitoare”: „Poarta e obligată să ne mențină toate drepturile și privilegiile noastre și să ne conserve libertățile și patria noastră în virtutea tratatului (de la Kuciuk-Kainargi – *n.n.* – *V.M.*), fără cea mai mică dezmembrare, astfel cum este în mod expres enunțat la fel în ultimul tratat”⁶⁰.

În perioada războaielor ruso-turce din *epoca fanariotă* Imperiul Otoman de două ori a încălcat flagrant drepturile Principatului Moldovei, admițând grave rapturi teritoriale ale statului moldovenesc: la 1775 și 1812⁶¹.

La 1775, printr-un târg odios încheiat cu Poarta Otomană, a fost anexat de către Imperiul Habsburgic teritoriul străvechi al Moldovei de Nord, cu fosta cetate de scaun Suceava și orașele Cernăuți, Câmpulung, Baia, Siret ș.a., cu mormântul lui Ștefan cel Mare și Sfânt de la Putna și cu capodoperele arhitectonice de la Moldovița, Voroneț, Humor, Dragomirna ș.a. (10.442 km², adică aproximativ 14,8% din suprafața totală a Principatului, cu aproximativ 75 mii de locuitori). Răpită, această parte a țării, considerată de înșși austrieci „Cheia Moldovei”⁶², a fost trecută până în 1786 sub administrație austriacă, iar din 1790 – inclusă în componența provinciei *Galiția*, ca o simplă circumscripție administrativă sub numele de *Comitatul Bucovina*⁶³.

Această răpire, de rând cu alte acțiuni agresive ale habsburgilor, a creat premise pentru o ulterioară colaborare militaro-diplomatică dintre cele două imperii – Rus și Austriac, colaborare devenită posibilă în rezultatul recunoașterii de către Viena a transformării Rusiei în decursul secolului al XVIII-lea într-o „mare putere militară” și decăderii definitive a Imperiului Otoman, care încetase de a mai fi un „vecin periculos” al imperiului. Elementul de bază al conceptului politicii externe a Casei de Habsburg a devenit, după cum s-a menționat în istoriografia contemporană, preîntâmpinarea dezintegrării Imperiului Otoman „fără participarea Austriei la acest proces”⁶⁴.

Dar la 1812, în cadrul evoluării *problemei orientale*, habsburgii au fost excluși din procesul extinderii teritoriale pe contul Principatelor Române, Rusia repetând, de data aceasta de una singură și pe scară mai mare, raptul teritorial austriac din 1775, anexându-și, de fapt, mai mult de jumătate din Principatul Moldovei. La puțin timp după ratificarea tratatului de pace de la București, amiralul P. V. Ciceagov semnează, la 23 iulie 1812, un document privind guvernarea noului teritoriu acaparat, intitulat *Образование временного правления в Бессарабии*⁶⁵.

Astfel, teritoriul încorporat a fost numit de către administrația țaristă *Basarabia*, extinzându-se numele istoric propriu doar părții geografi-

ce din Sudul Moldovei (dintre Dunăre și Nistru), ce a format ulterior „oblastia”, iar mai târziu „gubernia” rusească sub același nume, până la prăbușirea țarismului în 1917. Printr-o abordare imperială Rusia „...puse poreclă prin sceptru, prin sabie a guberniei noi – *Basarabie*”⁶⁶.

În mod arbitrar țarismul a provocat pe harta politică a Europei un nou punct vulnerabil, ce-și va aștepta, pe parcursul secolelor, soluționarea istorică. Constatăm că, în cadrul spinoasei *probleme orientale*, la 1812, are loc geneza unei noi probleme internaționale – cea a *Basarabiei*⁶⁷.

„Sosind ziua fatală, după cum ne descrie acele evenimente dramatice Manolache Drăghici, a expirării convenției, după tractat ce trebuie fie[ște]care să trăiască unde să rămână definitiv, ceasurile acelea au fost de plângeri un timp de neuitat, pentru că poporul cu cârdul, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului, de la un capăt până la altul, mergând și viind de prin sate și de prin târguri săptămâni încheiate, cu luarea de ziua bună de la părinți cu care crescuse și viețuise dimpreună, până în vremea aceea când se despărți unii de alții pentru totdeauna...”⁶⁸.

* * *

Din cele expuse sumar putem conchide că Principatele Române, care erau în virtutea statutului politico-juridic *tributar-protejate* în sistemul pax-ottomanica⁶⁹, fiind principate-tampon la frontiera marilor imperii, au fost asemuite în perioada cercetată, *de facto*, cu „două corăbii plutind pe o mare furtunoasă”⁷⁰. Socotind anii de pace și cei de război, se observă lesne, după cum atestă istoricul român Ștefan Lemny, că lumea românească a trăit în veacul XVIII, până la 1821, sub amenințarea directă a armelor aproape 50 de ani. Conte de D’Hauterive (1754-1830), care se stabilise în Principatul Moldovei în acea epocă, avea dreptate când afirma că: „În vreme de pace Moldova este un târg pentru străini, în vreme de război a fost și va fi totdeauna o tabără și un câmp de bătălie...”⁷¹.

Fiind implicată în lupta marilor puteri europene, Moldova a devenit la începutul zbuciumatului secol al XIX-lea teatru de război și obiect al disputelor (adevăratelor dueluri) diplomatice, care s-au soldat cu anexarea la Imperiul Rus a părții de Est a Principatului (dintre Prut și Nis-

tru). Niciodată încă Rusia nu dobândise o astfel de poziție puternică, așa ca după 1812-1815. Dar ea a făcut, totodată, încă un pas dincolo de *frontierele sale naturale*⁷².

Iată de ce, dacă pentru Franța anul 1812, soldat cu catastrofa *Campaignei ruse*, se asociază cu „începutul sfârșitului” Imperiului napoleonian (precum s-a exprimat Talleyrand), iar pentru Rusia, după cum scria Alexandru Herzen, „adevărata istorie” abia începe la 1812, atunci pentru noi acesta simbolizează unul dintre cele mai tragice evenimente din istoria națională – un adevărat *Annus Horribilis*⁷³.

Generația tânără a istoricilor de la Chișinău consideră, pe bună dreptate, că Basarabia a fost *un teritoriu românesc de sacrificiu*, deoarece a fost o piesă de schimb în jocurile marilor puteri și a rămas un spațiu dispensabil, inclusiv pentru cauza românismului: „Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei nu a însemnat doar scindarea Țării Moldovei, ci și urgentarea formării conștiinței naționale moderne la români. Altfel spus, să nu se fi oprit bocancul rusului la Prut, nu se știe dacă statul român ar mai fi apărut pe harta lumii. Datorită faptului că basarabenii s-au sacrificat la 1812, Moldova și Muntenia s-au unificat la 1859”⁷⁴.

Aruncând, în final, o privire retrospectivă asupra raporturilor internaționale din acea epocă, putem spune cu certitudine că și referitor la tratatul de pace de la București e justă afirmația făcută de către regretatul Leonid Boicu: „Din păcate, nu popoarele fac și desfac alianțele, nu ele se întâlnesc la masa tratativelor, ci reprezentanții lor mai mult sau mai puțin autentici sau deloc”⁷⁵. Iar *Actul de la 1812* constituie un exemplu cras al unei acțiuni săvârșite în modul cel mai arbitrar, când interesele și aspirațiile sau, mai bine zis, însăși soarta moldovenilor s-a decis fără ca ei să fie deloc luați în considerație.

Iată de ce atunci când speranțele sunt îndreptate doar în afară sau când destinul îl hotărăsc alții, popoarele fiind excluse din acest proces, consecințele pot fi tragice – fapt istoric confirmat de însăși existența milenară în sud-estul Europei a românilor, situați la răscrucea căilor și intereselor marilor puteri.

Note

¹ Din monografia în curs de apariție: Ion Jarcuțchi, Vlad Mischevca, *Pacea de la București (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16 (28) mai 1812)*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău.

² *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, București, 1986, p. 293.

³ M. Eminescu, *Între Scylla și Charybda. Opera politică*, ed. a 2-a, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2008, p. 113.

⁴ *Gizie (cizye)* – haraci (tribut), capitulație: dare cu caracter personal al bărbaților (capii de familie), percepută numai de la supușii nemusulmani.

⁵ V. Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711-1821). Documente turcești*, București, 1984, p. 712.

⁶ К. Маркс, Ф. Энгельс, *Сочинения*, 2-е изд., М., 1962, Т. 22, с. 30-31 („Турция, преданная Францией, заключила в 1812 г. мир в Бухаресте, уступив русским Бессарабию. (...) Финляндия населена финнами и шведами, Бессарабия – румынами, конгрессовая Польша – поляками. Здесь уж и говорить не приходится о воссоединении рассеянных родственных племен, носящих русское имя, тут мы имеем дело с неприкрытым насильственным завоеванием чужой территории, с простым грабежом.”).

⁷ *Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига (1769-1812)*, Кишинёв, 1984, с. 220-221.

⁸ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 113.

⁹ N. Titulescu, *Memoriu-raport (1940)*, în „Academica”, București, 1991, nr. 9, p. 13.

¹⁰ Consemnăm, totodată, că Alexandru I, care vorbea cu ardoare despre „fidelitatea” sa ideilor constituționale, exemplificându-și acțiunile în acest sens prin actele constituționale „dăruite” teritoriilor anexate în această perioadă – Finlandei (1809) și Poloniei (1815) – n-a procedat la fel și față de regiunea nou acaparată – Basarabia.

¹¹ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IX, ed. III, p. 286.

¹² *Idem*, p. 291.

¹³ *Idem*, p. 288.

¹⁴ 1 sfert = 209,91 l (în total: 14 637 000 l).

¹⁵ La 1808 – 1 kuruş (piastru) de argint cântărea 12,8 g (5,9 g de argint). 8 kuruşi = 1 ducat venețian, 1 kuruş ottoman = 40 para = 120 akce (Cf.: Sevkiet Pamuk, *A monetary history of the Ottoman Empire*, Cambridge, 2000, p. 163, 191).

¹⁶ T. Holban, *Documente românești din arhivele franceze (1801-1812)*, București, 1939, p. 31-32.

¹⁷ I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, p. 171; P. V. Ciceagov a consemnat primul această frază celebră, descriind în memoriile sale că, la toate reclamațiile făcute în această privință, comandantul suprem Kutuzov răspundea: „Le voi lăsa ochii ca să plângă...”, în *Călători străini despre Țările Române...*, vol. I, Serie nouă, București, 2004, p. 537.

¹⁸ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. I (1801-1821), Serie nouă, București, 2004, p. 536-537.

¹⁹ Apud: V. Tomuleț, *Reflecții generale privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (1812-1868)*, în „Cugetul”, Chișinău, 1992, nr. 2, p. 11.

²⁰ *Idem*, p. 12.

²¹ R. Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*, vol. IV, București, 1909, p. 87.

²² Uricariul, vol. IV, Iași, 1857, p. 344-345.

- ²³ I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, p. 179.
- ²⁴ Radu Rosetti, *Ațiunea politicii rusești în țările române povestită de organele oficiale franceze*, ed. a II-a, București, 1914, p. 50.
- ²⁵ Uricariul, vol. IV, Iași, 1857, p. 345-346.
- ²⁶ *Arhiva Națională a Republicii Moldova*, F.I. Reg. I. D., 3995, f. II-II verso.
- ²⁷ П. Г. Дмитриев, *Народонаселение Молдавии*, Кишинёв, 1973, с. 78.
- ²⁸ Д. М. Драгнев, *Военные статистические описания Молдовы и Валахии конца XVIII – начала XIX в., как исторический источник*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 1990, nr. 3, p. 37.
- ²⁹ П. Г. Дмитриев, *op. cit.*, с. 109.
- ³⁰ C. Tomescu, *Catagrafia numerică din Moldova, Valahia și Basarabia din 1810*, Chișinău, 1928, p. 57.
- ³¹ П. Куницкий, *Краткое статистическое описание Заднеэстровской области, присоединённой к России по мирному трактату, заключённому с Портою Оттоманскою в Бухаресте 1812 г.*, СПб., 1813, с. 13.
- ³² В. С. Зеленчук, *Население Молдавии (Демографические процессы и этнический состав)*, Кишинёв, 1973, с. 9.
- ³³ *Arhiva Națională a Republicii Moldova*, F.I. Reg. I. D. 3995, f. II-II verso.
- ³⁴ В. С. Зеленчук, *op. cit.*, p. 9-10.
- ³⁵ *История РССМ*, Вол. I, Кишинэу, 1967, p. 405.
- ³⁶ *История РСС Молдовенеи*, Кишинэу, 1984, p. 177.
- ³⁷ В. М. Кабузан, *Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII – первая половина XX в.)*, Кишинёв, 1974, с. 27.
- ³⁸ D. Poștarencu, *Dinamica populației Basarabiei în perioada țaristă*, în *Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei: Materialele sesiunii științifice anuale*, 16 decembrie 2011, Chișinău, 2012, p. 121.
- ³⁹ П. Свиньин, *Описание Бессарабской области (1816 г.)*, în *Записки Одесского общества истории и древностей*, Том VI, Одесса, 1867, с. 210-211.
- ⁴⁰ И. Иовва, *Сколько нас было?*, în „Советская Молдавия”, 12 января 1990.
- ⁴¹ П. Свиньин, *op. cit.*, с. 211.
- ⁴² *Idem*, p. 225.
- ⁴³ *Idem*, p. 211.
- ⁴⁴ C. Tomescu, *Catagrafia Basarabiei din 1817 (I. Ținutul Hotinului). Catagrafia numerică din Moldova, Valahia și Basarabia din 1810*, Chișinău, 1928, p. 3; И. Н. Халиппа, *Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года*, în *Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии*, Том III / под ред. И. Н. Халиппы, Кишинев, 1907, p. 3-230.
- ⁴⁵ C. Tomescu, *op. cit.*, p. 3.
- ⁴⁶ I. N. Halippa, *op. cit.*, p. 299.
- ⁴⁷ Poștarencu D., *Dinamica populației Basarabiei în perioada țaristă*, În: *Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei: Materialele sesiunii științifice anuale*, 16 decembrie 2011, Chișinău, 2012, p. 121.
- ⁴⁸ П. Куницкий, *op. cit.*, с. 13; П. Свиньин, *op. cit.*, с. 204.
- ⁴⁹ I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, p. 203.
- ⁵⁰ Cifrele puse în circulația științifică de către I. Nistor „nu reflectă însă situația reală”, reprezentând „doar niște presupuneri” – consideră dr. Dinu Poștarencu, în lucrarea *Des-*

tinul românilor basarabeni sub dominația țaristă, Chișinău, 2012, p. 355-356.

⁵¹ Șt. Ciobanu, *Basarabia (Populația. Istoria. Cultura)*, București–Chișinău, 1992, p. 25.

⁵² *Istoria românilor*, vol. VI (1711-1821), ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2012, p. 717.

⁵³ I. Varta, *Manuc-bei despre situația Basarabiei la 1815*, în *Patrimoniul*, Chișinău, 1991, nr. 3, p. 9.

⁵⁴ Gh. Platon, *Principatele române în relațiile internaționale în perioada Regulamentului organic (1830-1834)*, în *Românii în istoria universală*, III, Partea I, Iași, 1988, p. 185.

⁵⁵ K. Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de acad. A. Oțetea și Schwann, București, 1984, p. 246.

⁵⁶ *Letopisețul Țării Moldovei...*, *Cronici*, Chișinău, 1990, p. 340.

⁵⁷ V. Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711-1821)*. Documente turcești, București, 1984, p. 246.

⁵⁸ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, 1986, p. 97.

⁵⁹ E. Hurmuzaki, *Rapoarte consulare ruse, 1770-1796*, vol. I, Serie nouă, București, 1962, p. 215.

⁶⁰ *Idem*, p. 102.

⁶¹ Vezi: N. Adăniloiaie, *Despre suzeranitatea otomană și nerespectarea de către Poartă – la 1775 și 1812 – a obligațiilor de apărare a teritoriului Țărilor Române*, în „Revista de istorie”, 1982, nr. 8, p. 950-955.

⁶² A. D. Xenopol, *Războaiele dintre ruși și turci*, vol. I, Iași, 1880, p. 148.

⁶³ *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, București, 1987, p. 80.

⁶⁴ *Краткая история Венгрии. С древнейших времён до наших дней*, М., 1991, с. 149.

⁶⁵ *Arhiva Națională a Republicii Moldova*, F. I. Reg. I. D., 3995, F. 11-14.

⁶⁶ Olga Crușevan (Cantacuzino), *Pământul natal* (1973), în „Literatura și Artă”, 30.11.1996.

⁶⁷ Vl. Mischevca, *Considération sur le sujet de la genèse de la „Question Bessarabienne” (1812)*, în „Revue Roumaine d’Histoire” (Bucarest), Tome XXXIV, 1995, nr. 3-4, p. 337-350.

⁶⁸ M. Drăghici, *Istoria Moldovei timp de 500 ani*, vol. II, Iași, 1857, p. 91.

⁶⁹ V. Panaite, *Război, pace și comerț în islam. Țările române și dreptul otoman al popoarelor*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, 2013, p. 461.

⁷⁰ Șt. Lemny, *Sensibilitate și istorie în secolul al XVIII-lea românesc*, București, 1990, p. 12.

⁷¹ D’Hauterive, *Memoriu asupra vechii și actualei stări a Moldovei...*, București, 1902, p. 223.

⁷² К. Маркс, Ф. Энгельс, *Сочинения*, 2-е изд., М., 1962. Т. 22, с. 30-31 („Никогда еще Россия не достигала такого могущественного положения. Но она сделала также еще один шаг за пределы своих естественных границ”).

⁷³ Vezi: Vl. Mischevca, *Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei* / Inst. de Istorie Stat și Drept al A.Ș.M., Tipogr. „Elan Poligraf”, Chișinău, 2012, 142 p.

⁷⁴ Ion Mischevca, *Basarabia – teritoriu românesc de sacrificiu*, în „Adevărul”, http://m.adevarul.ro/moldova/social/basarabia-teritoriu-romanesc-sacrificiu-1_55128176448e03c0fde357e0/index.html (accesat: 26.03.2015).

⁷⁵ L. Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale (Secolul al XVIII-lea)*, Iași, 1986, p. 57.